

زندگی یعنی جست و جوی دائمی.
لامارتین

یک پژوهش چکیده‌ی یافته‌های

فاطمه حدادی

اشاره

شناخت الگوی کتابخوانی در جامعه نشان می‌دهد، چه عرصه‌هایی از تولید کتاب متقاضی بیش‌تری دارد و در چه مواردی کتاب‌های تولید شده، خوانده نمی‌شوند. شناخت این الگو کمک خواهد کرد تا الگوی تولید کتاب و خدمات رسانی در این عرصه تصحیح و مشخص شود. همچنین براساس آن می‌توان دریافت، در چه مواردی با وجود تولید و حمایت از تولید، سطح مصرف پائین است و در چه مواردی تولید و مصرف دارای تعادل و توازن هستند.

علاوه بر این، تصویر وضعیت کتابخوانی در کشور، جایگاه و برد این رسانه را نشان می‌دهد و به عنوان یک شاخص فرهنگی، امکان مقایسه بین ایران و جوامع دیگر را فراهم می‌آورد. در این راستا، طرح پژوهشی «فعالیت و مصرف کالاهای فرهنگی»، با هدف دستیابی به اطلاعات کمی در عرصه‌ی فرهنگ، در سال ۱۳۷۸ در ۲۸ مرکز استان با نمونه‌ای به حجم ۱۴ هزار خانوار و جمعیتی حدود ۶۵ هزار نفر افراد بالای ۶ سال، از سوی «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» و با مدیریت **دکتر احمد رجب‌زاده** اجرا شد. در این طرح، حدود ۲۰۰ قلم اطلاعات مربوط به خانواده و ۳۰۰ قلم اطلاعات مربوط به افراد جمع‌آوری شده است. آنچه در ادامه می‌آید، چکیده‌ای از یافته‌های پژوهش یاد شده است.

● مطالعه‌ی کتاب

ابتدا این سؤال مطرح شده که: «از اعضای خانواده‌ی شما کسی مطالعه هم می‌کند؟» به این سؤال، ۸۸ درصد خانواده‌ها پاسخ مثبت و ۱۲ درصد پاسخ منفی داده‌اند. در صورتی که پاسخ مثبت بوده، از نوع کتاب، درسی یا غیردرسی بودن آن، سؤال شده است. ۶۸/۵ درصد خانواده‌های اهل مطالعه، کتاب درسی و ۸۴/۱ درصد کتاب غیردرسی مطالعه می‌کنند که البته این دو نسبت با هم تا حدی هم‌پوشانی دارند. در صورتی که نسبت‌ها را به کل جمعیت خانواده محاسبه کنیم، نسبت آن برای مطالعه‌ی کتاب درسی ۶۰ و برای مطالعه‌ی کتاب غیردرسی ۷۳/۷ درصد خواهد بود. به عبارت دیگر، ۷۳/۷ درصد خانواده‌های جمعیت نمونه، اهل مطالعه کتاب غیردرسی یا به زبان معمول، اهل مطالعه‌ی کتاب هستند.

مطالعه، و کسانی است که کتاب مطالعه می‌کنند. در پاسخ به این سؤال، در جمعیت باسواد نمونه (۵۸۴۶۳ نفر)، رمان و داستان با ۱۷/۷ درصد بالاترین نسبت خواننده را دارد. در مرتبه‌ی بعدی باید از کتاب‌های دینی با ۱۴/۴، شعر و ادب با ۱۲/۸، کمک‌درسی با ۱۲/۷، کودک و نوجوان با ۱۰/۹، و تاریخی با ۸/۸ درصد یاد کرد. ۲۲/۷ درصد بقیه کتاب‌های هنر و حرفه، روان‌شناسی و تربیتی، اجتماعی و سیاسی، علوم غریبه، تخصصی یا مرجع مطالعه می‌کنند. از سوی دیگر، در صورتی که موارد تکراری مطالعه‌ی کتاب و مطالعه‌ی «قرآن» را کنار بگذاریم، نسبت افراد اهل مطالعه‌ی کتاب در جمعیت نمونه‌ی باسواد، ۴۳/۱ درصد است و ۵۶/۹ درصد دیگر، گرچه باسوادند، اما اهل مطالعه‌ی کتاب نیستند. با احتساب خواندن قرآن، نسبت افراد اهل مطالعه‌ی کتاب به ۵۵/۲ درصد افزایش می‌یابد.

متوسط زمان مطالعه در جمعیت اهل مطالعه در هفته ۹۵ دقیقه و متوسط زمان مطالعه در هفته برای جمعیت باسواد ۵۲ دقیقه است

● زمان مطالعه

براساس پاسخ به این سؤال که: «غیر از مطالعه‌ی کتاب‌های درسی، هر یک از اعضای [خانواده] در هفته به طور متوسط چه مدت مطالعه می‌کنند؟» درمی‌یابیم، متوسط زمان مطالعه در جمعیت اهل مطالعه در هر هفته ۹۵ دقیقه و متوسط زمان مطالعه در هفته برای جمعیت باسواد ۵۲ دقیقه است.

● نوع کتاب

سؤال بعدی در مورد نوع کتاب غیردرسی (که بعد از این از آن به عنوان کتاب یاد می‌شود) مورد

● امانت کتاب

درباره‌ی امانت گرفتن کتاب پرسیده شده است: «اعضای خانواده از بیرون منزل هم کتاب به امانت می‌گیرند؟» و سپس محل امانت کتاب سؤال شده است. در پاسخ تفاوت مربوط به رقم کتابخانه‌ی عمومی و محل تحصیل (۷ در مقابل ۱۲/۸ درصد) نشان می‌دهد، سازوکار امانت کتاب از محل‌های تحصیل کارا تر از عرضه‌ی کتاب از

بیش از ۵۰ جلد کتاب موجود است. میانگین تعداد کتاب در خانواده‌های مورد بررسی ۵۸/۸ (حدود ۶۰) جلد است.

میانگین تعداد کتاب خریداری شده در طول یک سال توسط خانواده‌ها ۴ کتاب است

● خرید کتاب

در سؤال دیگری، از خانواده در مورد خرید کتاب در یک سال گذشته سؤال شده است: «در یک سال گذشته اعضای خانواده مجموعاً چند کتاب خریدند؟» ۴۸/۹ درصد خانواده‌ها اظهار داشته‌اند که هیچ کتاب غیردرسی نخریده‌اند. ۳۱/۱ درصد ۱ تا ۵ کتاب، ۱۱/۵ درصد ۶ تا ۱۰ کتاب و ۸/۵ درصد خانواده‌ها بیش از ۱۰ کتاب در طول یک سال خریدند. میانگین تعداد کتاب خریداری شده در طول یک سال توسط خانواده‌ها ۴ است.

● پایگاه اقتصادی - اجتماعی و کتابخوانی

مطالعه‌ی کتاب غیردرسی، موجودی کتاب خانواده، تعداد کتاب خریداری شده در سال گذشته و میانگین مطالعه‌ی اعضا، با شاخص ارزش منطقه‌ی سکونت، وضع اقتصادی و منزلت شغلی سرپرست خانواده تقاطع داده شد. نتایج این کار نشان داد، با بالا رفتن ارزش منطقه‌ی سکونت، نسبت مطالعه‌ی کتاب، موجودی و خرید آن افزایش می‌یابد، اما میانگین زمان مطالعه‌ی اعضا تفاوتی نمی‌کند.

طریق کتابخانه‌های عمومی است. ظاهراً چون کتابخانه‌ی محل تحصیل با نهاد آموزشی مرتبط است و می‌تواند انگیزه و اجبار لازم را برای سوق دادن دانش‌آموزان به مطالعه فراهم آورد، در حالی که کتابخانه‌های عمومی از این مزیت برخوردار نیستند. البته علت این تفاوت را می‌توان به کمیت کتابخانه‌ها، دشواری دسترسی به آن‌ها یا عوامل دیگری هم نسبت داد. بدین ترتیب به نظر می‌رسد، باید تعریف جدیدی از انواع کتابخانه‌ها (عمومی، محل تحصیل، مسجد) براساس تقاضای افراد تدوین شود و کتابخانه‌های جدیدی سازماندهی و تجهیز شوند.

● مداومت در امانت

تداوم در امانت‌گیری کتاب از محل تحصیل و در مرتبه‌ی بعد، از کتابفروشی‌ها، بیش از کتابخانه‌های عمومی و دوستان است.

● حجم امانت

میانگین امانت کتاب در ماه در جمعیت امانت‌گیر (۱۵۳۳۴ نفر)، ۲/۵ کتاب، در جمعیت اهل مطالعه ۱/۵۶ کتاب و در جمعیت باسواد ۰/۶۷ کتاب در ماه است. حدود نیمی از امانت‌گیرندگان، حداکثر دو کتاب در ماه به امانت می‌گیرند. نسبت این افراد در جمعیت باسواد حدود ۱۲ درصد است.

● موجودی کتاب

در مورد کتاب‌های موجود در منزل پرسش شده است: «غیر از کتاب درسی، تعداد کتاب‌های موجود در منزل چقدر است؟» در ۱۶/۸ درصد منازل جمعیت نمونه، هیچ کتاب غیردرسی موجود نیست. در ۱۹ درصد منازل ۱ تا ۵ کتاب، ۱۵/۷ درصد ۶ تا ۱۰ کتاب، ۱۵/۴ درصد ۱۱ تا ۲۰ کتاب، ۱۶/۱ درصد ۲۱ تا ۵۰ کتاب و ۱۷ درصد

